

predstavitvi v Kopru, češ da delo nima obilnega znanstvenega aparata, je po mojem mnenju knjiga, ki je izšla na 187 straneh, izredno pomembna in aktualna, saj odgovarja na nekatera bistvena vprašanja tržaške sodobne zgodovine, ki so bila namerno zamolčana in instrumentalizirana kot opravičilo genocida nekega naroda. Ko se vprašanja Podonavja in Balkana spet odpirajo, ostaja historikom tisto orožje, ki se ga civilizirani narodi najraje poslužujejo v izogib ponavljanjem brezsmiselnih dejanj.

Boris Gombač

Dragoljub Jovanović, **Muzej živih ljudi**. Beograd : Rad, 1990. 1. knjiga, 479 strani; 2. knjiga, 411 strani. (Biblioteka Svedočanstva)

Dragoljub Jovanović v dveh obsežnih knjigah pripoveduje o svojem življenju. Rojen je bil v Valjevu leta 1912. Po šestih razredih gimnazije se je na očetovo željo vpisal na vojaško akademijo. Končal je nižjo in višjo šolo vojaške akademije Kraljevine Jugoslavije (1938). Postal je generalštabni oficir in je sodeloval v puču 27. 3. 1941. Do leta 1945 je bil v nemškem vojnem ujetništvu. Po osvoboditvi je bil vojaški ekspert in predavatelj na vojaških šolah. Leta 1949 so ga kot podpolkovnika JA zaprli. Najprej je bil zaprt na Banjici, nato v Stari Gradiški, Bileći, bil »banda« na Golem otoku do sredine 1955. D. Jovanović je starejši brat znanega narodnega heroja Žikice Jovanovića – Španca. V zadnjem času so bile o njegovi smrti objavljene različne sodbje. Neki general je celo izjavil, da je novembra 1941 dobil ukaz, naj ga ustrelji, a tega ni storil. Avtor je na koncu druge knjige objavil fotokopije časopisnih zapisov o njegovi smrti. Tem je dodal pisma prijateljev o življenju v zaporu, družinske fotografije, osebne dokumente itd. Na koncu prve knjige je objavil seznam zapornikov na Golem otoku, ki so bili zaprti v znani »Petrovi jami«, od sredine 1950 do marca 1952. Seznam so mu pomagali sestavljati nekateri zaporniki. V njem je navedel tudi Slovence: ing. D. Gustinčiča, S. Furlana, R. Rinalda, R. Kopavnika in dr. Ceneta Logarja. Zapornike v seznamu je razvrstil v štiri skupine.

V pogovoru z drugimi se je odločil, da je treba zapisati vsaj nekaj tudi o ponašanju zapornikov, o pretepačih, posebno tistih, ki so se izkazali s surovostjo in iniciativo v izmišljanju raznih mučenj. Tem je treba dodati, je sodil, oznako ubijalec. Dvomljivo je, tako sklepam tudi iz drugih spominskih zapisov z Golega otoka in iz drugih zaporov, če so si zaporniki izmišljali načine mučenja. Ni pa dvoma, da so pri mučenju sodelovali. To kaže na nenavadno organizacijo življenja v zaporih. O zgodovini mučenja je bilo že marsikaj napisano od najstarejših časov do današnjih dni. Vsaj nekateri načini mučenja, ki so jih uporabljali na Golem otoku, niso bili novi, znani so bili že v bližnji in bolj oddaljeni preteklosti. Najbrž so v zadnjih desetletjih fizične in psihične načine mučenja izpopolnili in popestrili. Tako sklepam iz nekaterih poročil iz nekaterih »kriznih« področij. Nekatere dežele so menda tudi pomembni izvozniki mučilnih sredstev. Med njimi tudi take, po katerih naj bi se človeštvo zgledovalo pri urejanju medsebojnih odnosov.

Jovanović je iz zaporniškega življenja opisal to, kar je doživel in kako je preživel. V tem je dokumentarna vrednost njegovega pripovedovanja. Zapisal je, da je za to porabil 15 let življenja. V knjigah ne opisuje le zaporniško življenje, ampak tudi preostali čas življenja in okolje, v katerem je živel. Marsikateri zapis je zanimiv, posebno iz življenja v Valjevu, kjer so starši imeli kavarno. Marsikdo, ki ga avtor omenja iz časa zapornišтва, se bo vsaj nelagodno počutil, tudi nekateri zaporniki. Tudi za ta čas velja, da ni bil le čas tak, ampak so bili ljudje taki in so tako ravnali. Ni dvoma, da so bili na Golem otoku zaprti ljudje, ki so bili proti Titu, in tudi taki, ki so bili s Stalinom proti Titu. To pa ni eno in isto, kakor bi lahko sklepali iz nekaterih zapisov o Golem otoku in drugih podobnih zaporih. Ni pa mogoče z ničemer opravičiti ravnanje z ljudmi, ki so se v teh zaporih znašli. Tudi Jovanovićeve zapisi to potrjujejo. Raziskovalci, ki bodo raziskovali zapornišтво na Golem otoku ter dogajanja in procese, ki so povezani z njim, bodo v njih našli marsikaj koristnega.

Ludvik Čarni

Science in Slovenia. Overview with highlights. Editors : Tamara Lah & Radko Osredkar. Ljubljana : The Ministry of Science and Technology of the Republic of Slovenia, 1991. 76 strani s številnimi barvnimi slikami.

Ministrstvo za znanost in tehnologijo republike Slovenije se je odločilo, da za predstavitev slovenske znanosti in tehnologije v tujini izda omenjeno publikacijo. Ker česa podobnega do zdaj nismo imeli, velja to zamisel in izvedbo iskreno pozdraviti. Za prikaz v ZČ delo ni primerno le zaradi zgodovinskega pregleda znanstvenih prizadevanj pri nas, temveč predvsem zaradi množice podatkov, ki jih vsebuje in ki bi jih morebitni poznejši zgodovinarji znanosti le s težavo zbrali.

Po predgovoru resornega ministra prof. dr. Petra Tanciga sledi kratek sestavek dr. Sandija Sitarja *Scientific Endeavour in Slovenia – a historical overview*. V njem so uvodoma omenjeni znani Slovenci, profesorji in rektorji dunajske univerze in oba potopisca (S. Herberstein in B. Kuripečič) ter manj znani koprski humanisti dr. Sanctorio Sanctori. V zvezi z Idrijo so omenjeni znani naravoslovci in tehniki. Po-udarjeno je delo Janeza Vajkarda Valvasorja, ustanovitev akademije operozov, med manj znanimi znanstveniki pa astronom Augustin Hallerstein in filozof znanosti Jožef Peter Alkintara Mislej. Iz obdobja razsvetljenstva so omenjene tri glavne osebnosti ter tedaj znameniti dunajski zdravnik Vincenc Kern. Iz prve polovice prejšnjega stoletja so omenjeni misionarja in raziskovalca F. Baraga in I. Knoblehar, ter tehnična izumitelja I. Ressel in J. Puhar. Od srede prejšnjega stoletja do zdaj je navedenih preveč znanih imen, da

bi jih lahko navajali, omeniti velja dva manj znana, kemika Mariusa Rebeke in jedrskega fizika Elmerja Rebolja, sodelavca Enrica Fermija. Na koncu so omenjeni še znanstveniki, katerih imena nosijo posamezni inštituti Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

V poglavju o organizaciji in financiranju znanstvenega dela je navedeno, da je omenjeno ministrstvo leta 1990 (so)financiralo 1724 doktorjev in 1445 magistrstov znanosti ter 1482 novih raziskovalcev v obsegu 770 tako imenovanih full time ekvivalentov, ki pa jih je bilo leta 1986 1100, zdaj pa so se žal zmanjšali za 30 odstotkov. Za temeljne raziskave je namenjenih 40, za aplikativne 16, za infrastrukturo 14 in za znanstveno izobraževanje 30 odstotkov razpoložljivih sredstev.

Na kratko je predstavljena Slovenska akademija znanosti in umetnosti s svojimi inštituti. Nato sta predstavljeni univerzi v Ljubljani in Mariboru s fakultetami in oddelki ter višjimi šolami v njihovem okviru. V poglavju o raziskovalnih inštitutih so predstavljeni Institut Jožef Stefan, Kemijski inštitut Boris Kidrič, Zavod za raziskavo materiala in konstrukcij, Sociološki inštitut v okviru Fakultete za družbene vede in Inštitut za biologijo univerze v Ljubljani.

Med raziskovalnimi področji so obravnavana: matematika, fizika, kemija, metalurgija, računalniške znanosti, informatika, avtomatizacija in nadzor, elektronika, jedrsko inženirstvo in strojništvo, medicina, agrikultura in biotehnologija, ekologija ter humanistične in socialne vede.

Navedene so še razne mednarodne povezave naših raziskovalnih ustanov, na koncu pa večja raziskovalna oprema in informacijski sistemi.

Pri pripravi te publikacije je sodelovalo 33 raziskovalcev. Koncept predstavitve se je med zbiranjem gradiva spreminjal, zato publikacija v podrobnostih deluje nekoliko neenotno. Zaradi časovne stiske in zaradi različne angažiranosti sodelavcev se je v delo prikradlo kar precej napak, zlasti pri imenih, akademskih stopnjah, podpisih slik ipd. Manj opravičljivo je, da je npr. izpadel prikaz raziskovalnega dela biološkega oddelka Biotehniške fakultete in da je sorazmerno skromno predstavljeno področje humanističnih in družbenih ved, pravne vede pa sploh niso zajete.

Ker je publikacija zamišljena kot periodična, ki bo izhajala po potrebi, bo mogoče napake te začetne publikacije smiselno popraviti. Dosedanji odmevi nanjo iz tujine pa so zelo ugodni.

Jože Maček

Povprečnega domačega bralca in zgodovinarja publikacija 33 avtorjev in treh urednikov navdaja z veliko manj veselja ob dejstvu, da je »uradni« izdelek Ministrstva za znanost in tehnologijo izšel lani v dveh tehnično precej razkošnih angleških izdajah (prva kot 2. številka »Raziskovalca«), skrajšan še v slovenščini v »Delovem« Almanahu za 1992. Opravičilo za preštevilne spodrsilaje in praznine tudi ne more biti pojasnilo, da so bila vodstva inštitutov pravočasno povabljeni k sodelovanju pri pripravi tega projekta o slovenski znanosti. V četrto gre rado!?

So-avtorjeva trditev o skromni predstavitvi humanistike in družboslovja velja že za sicer berljivi in informativni uvodni zgodovinski oris, kjer ne bi škodila kratka umestitev Slovencev v geografske in državne okvire z enim ali dvema historičnima zemljevidoma. Hermana iz Koroške še nismo povsem prepustili Dalmatincem, pri Paracelzu se ne bi pomišljal omeniti Beljaka, ne glede na sedanjo državno pripadnost bi med »starimi« dodal kakega koroškega zgodovinarja. Ob operozih bi morda veljalo opozoriti na sočasni kulturni okvir (filharmonija, gradbeništvo) in nato na tehnika Gruberja. Čebelar Janša seveda ni znan predvsem po posthumnem učbeniku. »Mount Triglav« ob podatku o prvem pristopu za tujega bralca zasluži še kako pojasnilo. V slovenskem jezikoslovju bi pred Kopitarjem le veljalo omeniti kakega predhodnika, Miklošič pa si tudi zasluži več kot poldrugo vrstico zaradi svoje vsestranskosti in doseženih časti (rektor, že 1851 član akademije). 1831 v Ljubljani še nismo dobili Narodnega muzeja. Ob tehničnem razvoju in gradnji železnic gre omeniti zahtevne dosežke savske proge, karavanskega in bohinjskega predora ter solkanskega mostu, katerega model lahko vidimo tudi v dunajskem tehniškem muzeju. Ob omembi Petra Kozlerja bi lahko natisnili njegov zemljevid z etnično mejo. Jožef Stefan je bil tudi rektor dunajske univerze ter slovenski pesnik, kar ob primerjavi z nobelovcem Preglom ni nepomembno. Trdovratno tiskarsko napako pri datumu Rusjanovega poleta bo treba popraviti na 1909.

V zgodovinski pregled in morda obsežnejše tudi v prikaz sodobnega stanja sodijo podatki o znanstvenih društvih od 19. stoletja dalje. Ustanavljanje posameznih (starejših oz. pomembnejših) inštitutov prav tako sestavlja zgodovino slovenske znanosti. Obdobje po 1938 in po drugi svetovni vojni zasluži sumarno oceno zgodovinarja znanosti in ga ne morejo nadomestiti nekateri uvodni odstavki pri predstavitev inštitutov. Tudi ustanovitve mariborske univerze je že zgodovina. V zgodovinskem in sodobnem razdelku pogrešam strnjene informacije o znanstvenih revijah; sedaj sem v prvi izdaji našel le omembo revije »Ekran«, v drugi še dodanih nekaj revij, ki jih izdajajo inštituti ZRC SAZU. Znanstveno-založniški projekti so bodisi le omenjeni (npr. SBL, SSKJ), ali niti to ne (npr. Enciklopedija Slovenije). Že v zgodovinski uvod bi lahko pritegnili podatke o izgradnji objektov kot sta bila npr. NUK in UKC. Biblioteko SAZU z največjim prirastom tuje znanstvene literature v publikaciji komajda zasledimo.

V poglavju o organizaciji in financiranju se podatek iz prve vrstice o 9000 raziskovalcih v Sloveniji postopoma zredcira na omenjenih 770 FTE v letu 1990. Ni zapisane ocene, da Ministrstvo za znanost in tehnologijo iz proračuna financira le okoli 25% dejavnosti raziskovalnih zavodov; opozoriti bi veljalo tudi na sredstva za temeljne raziskave univerzitetnih profesorjev in na prelivanje denarja med znanstvenim in šolskim resorjem. Kje bo ob sedanji zaposlovalni krizi našlo stalno nastavitve 1400 »mladih raziskovalcev« in kam s »tehnološkimi viški«? Kje so pozitivni učinki novega zakona o raziskovalni dejavnosti? V mehanizmu planiranja in soodločanja bi veljalo ob vladi in ministrstvu konkretno predstaviti (malo) vlogo skupščinskega odbora za znanost ter sveta za znanost, da soodločanja raziskovalcev po zavodih, kakšne ZROS, sindikata in stanovskega društva ne omenjamo.

Zamolčevanje ne-univerzitetne Teološke fakultete z mednarodno priznanim deležem v znanosti (npr. Inštitut za zgodovino Cerkve) je lahko eden od lapsusov, lahko inercija ali beg od resničnosti. V drugi izdaji je bil vsaj »telefonski imenik« delujočih inštitutov na Slovenskem kolikor toliko dopolnjen. Pri podrobnejši predstavitvi zavodov so tako kot humanistika in družboslovje nasploh tudi historične vede posebej potegnile krajši konec. Arheologija je (str. 60) predvsem »producirala pomembno novo znanje o Sloveniji in stimulirala epistemološko diskusijo«, ki naj bi bila silno zanimiva za sorodne znanstvene discipline. Slovensko historiografijo predstavlja kar letni (oz. srednjeročni) zbir individualnih raziskovalnih nalog petih profesorjev, dveh asistentov in dveh zunanjih sodelavk oddelka za zgodovino ljubljanske Filozofske fakultete. V oklepajih najdeš posamezno zgodovinarsko ime še pri SAZU in Fakulteti za družbene vede. In pika! Kot da pri ministrstvu – izdajatelju publikacije – nimajo kupov polletnih in letnih raziskovalnih poročil (z angleškimi izvlečki), registra raziskovalcev ter silnih ekspertnih skupin in podskupin; kot da slovenski zgodovinarji (skoraj) ničesar ne objavljajo! Ker bi bila oznaka »torzo« mnogo preblaga za tako predstavitev stroke, recimo »karikatura«.

Naj ne bo odveč redaktorje 4. izdaje te po namenu reprezentativne edicije opozoriti, da tudi slovenska humanistika in družboslovje sodelujeta pri mednarodnih projektih, čeprav to v ustreznem poglavju ni omenjeno. Kljub omejujočemu naslovu »Znanost v Sloveniji« bi sam upošteval tudi »tretjo slovensko univerzo« v diaspori in v zamejstvu. Ljubljanski kongres »svete alianse« pa je bil 1821 (kot je na str. 3 zapisal zgodovinar) in ne 1812 (kot piše na str. 74 organizator kongresnega turizma).

Janez Stergar

OBVESTILA

PRIPRAVE NA 26. ZBOROVANJE SLOVENSКИH ZGODOVINARJEV IN DELOVANJE ZVEZE ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

XXVI. zborovanje slovenskih zgodovinarjev bo od 28. do 30. septembra v Slovenj gradcu. Skupaj z Zvezo zgodovinskih društev Slovenije ga bo pripravilo Zgodovinsko društvo za Koroško. Glavna tema zborovanja bo obravnava različnih vidikov (etničnega in političnega, gospodarskega, cerkvenega itd.) slovenske severne meje v zgodovini. Po običaju bo del referatov obravnaval lokalno zgodovino slovenjgriškega področja. Večji sklop prispevkov bo posvečen vprašanjem gospodarske zgodovine. Nadaljevali bomo z razpravo o problemih zgodovine v šoli, ki smo jo načeli na XXV. zborovanju v Murski Soboti. Tudi tokrat ne bo izostal občni zbor Zveze zgodovinskih društev Slovenije, sestali se bodo člani sekcij. Gostitelj zborovanja pripravlja za nas strokovno ekskurzijo, na kateri si bodo udeleženci lahko ogledali okoliške zanimivosti.

Na pobudo zgodovinarjev in ljubiteljev zgodovine iz občine Ljutomer je bilo na občnem zboru dne 11. 12. 1991 ustanovljeno zgodovinsko društvo Ljutomer. Društvo načrtuje izdajo publikacije iz lokalne zgodovine.

Od 18. do 20. junija bo v Ljubljani kulturno-zgodovinski simpozij »Dunaj in Slovenci«. Soorganizatorji simpozija bodo Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Slovenska izseljenska matica in Avstrijski inštitut za vzhodno in jugovzhodno Evropo – izpostava Ljubljana.

Na pobudo Zveze zgodovinskih društev Slovenije bo v kratkem prišlo do organizacije slovenskega Nacionalnega komiteja za zgodovinske vede.

Darja Mihelič

OBVESTILA O IZHAJANJU ZGODOVINSKEGA ČASOPISA

1. Pogled na obseg 45. letnika ZČ iz leta 1991 ne daje slutiti, da je ZČ izhajal v »zaostrenih gospodarskih razmerah«, povezanih z vojno za Slovenijo in s prvimi koraki slovenske državne samostojnosti. S prizadevanji uredništva, uprave in tiskarjev nam je uspelo kljub vsem zaprekam v predvidenih rokih izdati štiri redne številke na 708 straneh, kar je manj le od rekordnega letnika 40/1987 s 780 stranmi (več – 828 strani s prilogami – je imel še Kosov zbornik, dvojni letnik 6–7/1952–53). Kot 9. zvezek Knjižnice ZČ je izšla publikacija Petre Svoljšak o slovenskih beguncih v Italiji med prvo svetovno vojno. Spet smo izdali dva ponatisa (12–13/1958–59 in 16/1962), prvega še iz sredstev predhodnega leta 1990.